

RAMON CASANY

La iconografia de sant Narcís en el barroc

LLUÍS PRATS

Anònim: «Sant Narcís i les mosques». 1660-1675. Església de Sant Feliu (Girona)

Des de temps ençà han abundat els estudis religiosos, històrics i artístics sobre sant Narcís. L'arrelada tradició que el situa com a patró arrenca des de la primèria de la Girona medieval. A l'edat moderna és al màrtir sant Feliu —titular de la Col·legiata— a qui es dedica el retaule. Durant els segles del barroc revifa la devoció al sant i els encàrrecs artístics que el prenen com a motiu iconogràfic. Se li dediquen retaules i capelles d'una manera com no s'havia fet amb anterioritat. Per què? La nova imatge de la figura del sant es deu principalment a dos factors. En primer lloc a uns fets històrico-religiosos que fan que el sant es converteixi —de fet— en el patró de la ciutat. I com a conseqüència d'això, l'extensió del seu culte a tota Espanya.

Pràcticament tota la informació que es disposava per al coneixement de la vida de sant Narcís en el s. XVII està recollida en el *Flos sanctorum*. Segons la versió de Ribadeneyra (1), el sant, després de fugir de la seva Girona natal —cap al s. IV— per la incomprensió dels seus conciutadans, arriba a Augusta on converteix la ramera Afra i la seva mare Hilària adoradores de Venus. Retornat a la seva pàtria, sofreix martiri quan celebrava la santa Missa. En les pintures i escultures gòtiques i renaixentistes es representa aquesta història (2). Durant el barroc, però, la història no serà aquesta, sinó la tradicional atribució que es dona al sant com a protector de la ciutat enfront dels setges francesos: el conegut miracle de les mosques (3).

Els fets històrics

Són tres els moments documentats en què el patró protegeix Girona. L'any 1285 els francesos ataquen la ciutat i són rebutjats per les mosques que provoquen una horrible pesta (4), uns anys després es fa un sepulcre que s'encomana al mestre Joan de Tournai (5). Altre cop el 24 de setembre de 1653 una multitud de mosques ataquen l'exèrcit francès que assetja Girona (6). El darrer moment és el 1684. Després de grans atacs a les muralles de la ciutat, la nit del 24 al 25 de maig els gironins logren vèncer el francès, i van a donar gràcies davant la tomba del sant adonant-se que ha aparegut una gran mosca de colors diferents a les altres en la màniga del sant. De tot això se n'aixeca acta (7). A més d'aquests miracles historiatats hi ha un augment notable en les devocions populars que neixen aquests anys (8). Si bé la devoció al sant ja estava arrelada a Girona abans d'aquests fets, a partir de 1653 es multipliquen les obres artístiques —sobretot pintures (9)— que culminaran amb la construcció de la capella dedicada íntegrament al patró a l'església de Sant Feliu entre 1782 i 1790.

El quadre de les mosques

El 29 de març de 1675 arribà a la Col·legiata de Sant Feliu (10) un quadre donat pel bisbe de Tortosa, Fr. Josep Fageda, que havia estat bisbe de Girona entre 1660-1664 (11). L'encàrrec, doncs, es va fer entre 1664 i 1675. El quadre —d'autor anònim— mesura 4x4 m. A la part superior del marc hi ha l'escut del bisbe Fageda, testimoni de la seva donació que queda palesa quan és ell mateix el que indica «lo puesto ahont se posará que fos lloch patent» (12), segons deia en les cartes que acompanyaven l'obra que regalava. L'obra laica de la Col·legiata es comprometé a fer pintar un altre quadre perquè fes parella a la donació de Fageda (13), però mai no s'arribà a pintar. L'estat actual del quadre —restaurat el 1990— és bo; només li manca un triangle de pintura a la part dreta.

L'artista escull el moment del miracle de les mosques quan aquestes ataquen cavalls i cavallers sortint de la tomba del sant, conservat incorrupte. Sense cap mena de precedent ico-

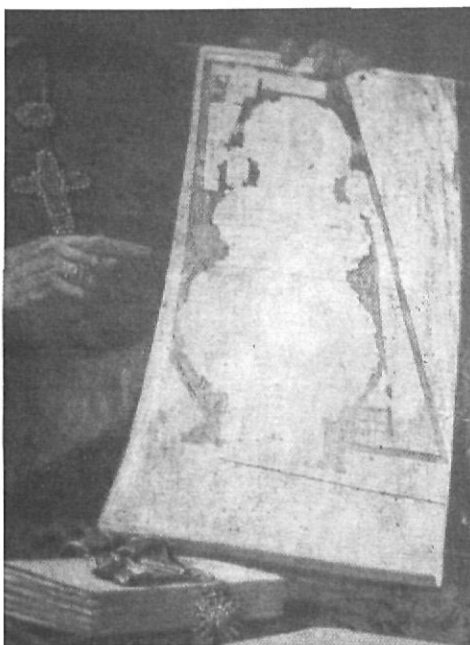

Manuel Tramulles
o Joan Carles Panyó:
«Tomàs de Lorenzana».
1790. Biblioteca
de la Casa de Cultura
(Girona).

A baix,
detall del quadre
amb la planta
de la capella
de Sant Narcís.

nogràfic, el pintor parteix d'un esquema senzill: una capella amb el sepulcre del sant, una verge amb el Nen que és —per a nosaltres— el millor del quadre i una sèrie de cavalls i genets —a la francesa— atacats per les mosques, en violents esforços. La desigual qualitat pictòrica d'algunes parts del quadre fa pensar que sigui obra de taller. En tot cas, són de destacar les anatomies dels cavalls, la precisió mil·limètrica de les mosques —les grans protagonistes del quadre— i certa propensió a errar en els escorços dels genets.

Pocs anys després, el 1691, el barceloní Francesc Gazán (14) la gravà en el pòrtic de l'obra «Constitutiones Synodales Diocesis Gerunden (sis)» del Dr. Miquel Pontich (15). L'obra que

NOTES

1. Hem utilitzat l'edició catalana més propera cronològicament: Pedro de Ribadeneira *Flos Sanctorum*, Barcelona 1688, pp. 502-504.
2. En les taules de Roderic d'Osona a València ja apareix el miracle de les mosques i també en uns relleus discrets, en fusta, que guarda el Museu d'Art de Girona i els seus parells en el tresor de la Catedral. Molt probablement es tractaria de la trona de fusta de sant Feliu, de la qual es conserva la documentació i el contracte (vid. Freixas, P. «Documents per a l'art renaixentista català. L'escultura gironina a la primera meitat del cinc-cents a AIEG», vol. XXVIII, 1985-86, p. 261).
3. Fets ja recollits per RIBADENEYRA, P. de cit. p. 503.
4. cfr. MERCADER i BOHIGAS, J. *Vida e historia de s. Narciso*, Girona 1954, pp. 132-139.
5. Freixas i Camps, P. *L'art gòtic a Girona*, Institut d'Estudis Gironins, Girona 1983, p. 106.
6. ROIG i JALPÍ, Fr. J. G. *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, Barcelona, 1678.
7. Anònim, *Vida y milagros de s. Narciso*. Imprenta Real de Nicolau. Possiblement és una reimpressió posterior a 1792.
8. FABRELLAS i AGUSTÍ, J. *Noticias históricas del glorioso mártir s. Narciso*. Imprenta Masó, Gerona, 1901.

9. A més de les estudiades aquí, el Museu d'Art de Girona guarda altres pintures menors del sant dels segles XVII i XVIII.
10. *ADG, actes capitulars de Sant Feliu de Girona*. Tom II (1617-1727) p. 70: «Havent lo señor Bisbe de Tortosa D.F. Joseph de Fageda embiat als 23, hun quadro de sant Narcís da devocio, havent tambe presehit molts parer(s) sobre lo puesto ahont se posaria que fos lloch patent, conforme encomenava amb sas cartes, fosch resolt de posar dins la capella nova, prometent la obra Layca de ferne fer hun altro al altra costat, i axí se posà dit dia».

*Ventura Rodríguez (?):
detall de la capella
de Sant Narcís
a l'església de Sant Feliu.*

copia Gazán és el quadre regalat per Fageda i, encara que de mala qualitat, evidencia la importància que tingué el quadre a Girona.

Altre cop es gravarà —amb modificacions— el mateix oli en un llibre que està íntegrament dedicat al patró de la ciutat. En l'obra de Fr. Josep de Girona: «Satisfacción a las dificultades que se oponen a la extensión del rito y rezo concedida a san Narciso obispo y martyr». Aquest llibre, publicat també el 1691, és l'extensió del culte al sant a tot el país (16). Aquest segon gravat —anònim— és d'inspiració més lliure, parteix iconogràficament del quadre o del gravat de Gazán. La tomba del sant i la disposició dels genets i cavalls a la part inferior reprèn el mateix model, les variacions afegides són uns animals a la part superior del gravat que, per la resta, és molt igual al primer, però de pitjor qualitat. També al Museu d'Art es conserva una altra pintura amb el miracle de les mosques, de principis del XVIII, que deriva iconogràficament del gravat de Gazán (17).

1724: Capella de St. Narcís a la catedral de Girona

Al costat de l'antiga sagristia de la seu hi ha la capella dedicada al patró sant Narcís (18). Fins al 1710 estava dedicada a sant Andreu, però es concedí la decoració de la capella al canonge Dr. Narcís Font que la convertí en capella funerària per a la seva família dedicant-la al seu patró (19); el seu pare Josep Font va ser enterrat el 1724, ell el 1731 i una germana el 1737. El canonge Font encarregà el retaule dedicat a sant Narcís, en el qual hi figura un sant Andreu a dalt, en record de l'antic titular de la capella. En el cos, dos quadres: santa Teresa i santa Caterina de Siena (?). En el centre, una talla de sant Narcís; als seus costats, dues pintures de sant Llorenç i sant Fèlix «l'africà» (20). Als costats inferiors de l'altar hi ha l'escut de la família Font. A les parets laterals de la capella, dos olis: el martiri del sant i el miracle de les mosques. Inspirat lliurement en el quadre donat per Fageda o en els gravats de 1691. Les pintures, malgrat el seu estat, semblen bones. Tant l'autor del retaule com el de les pintures ens són, per ara, desconeguts.

1782-1790: Capella de St. Narcís a l'església de St. Feliu

1. EL BISBE D. TOMÀS DE LORENZANA: EL PROMOTOR

La construcció d'aquesta nova capella, seixanta anys més tard de la de la Catedral, és la culminació del procés de devoció al sant que hi hagué a Girona els segles XVII i XVIII. L'obra va dependre des del primer moment del llavors bisbe de la diòcesi, D. Tomàs de Lorenzana i de Butrón, que presidí la mitra entre 1775 i 1796 (21). L'activitat artística del Bisbe a Girona començà molt aviat, col·laborant intensament en la construcció de dos hospicis: a Olot i a Girona. L'any 1790 va promoure una escola de dibuix (22) a l'hospici de Girona i el mateix a Olot creant escoles de gramàtica, retòrica i dibuix.

Per al bisbe de Girona la construcció d'aquesta capella va ser quelcom molt important. A l'antic hospici de Girona —actual Casa de Cultura Tomàs de Lorenzana— es conserva un retrat del Bisbe amb les traces de la capella

de sant Narcís a les mans. Amb la construcció de la capella —la més espectacular de les seves empreses constructives— culmina la seva carrera de mecenes arquitectònic. El quadre no està signat però es pot atribuir sense massa error a Manel Tramulles que s'encarregà dels frescs de la capella, vers el 1790. Les traces que apareixen en l'oli són fidels a la construcció exceptuant alguns detalls. Tramulles tingué davant seu els plànols originals —avui extraviats— per poder-ne fer tan fidel còpia.

La decisió de la construcció del nou espai és exclusiva del Bisbe com ja suposava La Canal (23). El poc temps entre que es fa pública la decisió episcopal i la cerimònia de la primera pedra fa pensar que Lorenzana feia temps que portava la idea al cap i que ja comptava amb les traces de la nova construcció; feia poc hi havia hagut algun intent en aquest sentit. El 17 de març de 1782 el Bisbe dona notícia, durant el sermó de la Missa celebrada a Sant Feliu, d'erigir una capella en honor del Sant Patró. Dos dies després, el capítol de la Col·legiata de Sant Feliu comissiona dos canonges perquè formin part de la junta que crea el Bisbe pel seguiment de les obres i la recollida d'almoines. Es començaren a obrir els fonaments i el Bisbe volia que el 14 d'abril es posés la primera pedra que ja es fabricava a la fusteria de l'obra laica (24). Durant aquests dies es descobriren, en fer els fonaments, unes estructures de formigó que van ser trencades. Serien part de l'antiga necròpolis romana o del claustre de l'església que fins al 1374 s'aixecà en el mateix indret on es construïa la capella (25). Efectivament, com estava previst, la primera pedra, amb gran funció litúrgica, es col·locà el 14 d'abril.

2.- UN ARQUITECTE:

VENTURA RODRÍGUEZ

El quadre de Lorenzana porta les úniques traces d'època que conservem de la capella, malgrat que ja s'havien fet altres projectes per a la capella (26). La construcció té unes petites modificacions respecte a les traces que aguantava Lorenzana. En el projecte eren dues el·lipses amb volta de canó —nau i presbiteri— i un espai rodó cupulat, el cambril del Sant. L'el·lipse de la nau era

projectada a l'inrevés de com es construí. En el projecte original no eren dues el·lipses perpendiculars sinó paral·leles. A més, es va haver de canviar un passadís que conduïa des de la sagristia al cambril cupulat. Sabem que el mestre d'obres era des de 1784 a 1791 Narcís Mestras (27); desconeixem qui era entre 1782-84. En tot cas, no va ser ell qui projectà la capella. Qui fou? El modern llenguatge academicista recorda a l'arquitecte que treballa per al germà de Lorenzana a Toledo durant la dècada de 1770: Ventura Rodríguez. Treballà per a Francisco en la nova façana de la catedral de Toledo l'any 1773, fent també a la mateixa ciutat, i per encàrrec del mateix cardenal, l'adaptació de l'Alcàsser en hospici i la reparació del col·legi de «Las Damas Nobles», els anys 1773 i 1775, respectivament. També realitzà quatre altars per a la capella de *Reyes Nuevos* i un per a la de sant Ildefons de la Seu,

Anònim: armes del bisbe Tomàs de Lorenzana. 1790. Museu d'Art de Girona.

11. MERCADER i BOHIGAS. J. cit. p. 167. VILLANUEVA, J.L. *Viaje literario a las Iglesias de España*, Tomo V, Madrid, 1806, p. 115. Diu que era de l'ordre de sant Jeroni i que va posar la primera pedra de la capella de la Cinta de la seu de Tortosa. Va morir el 1685.
12. ADG, *actes capitulars de St. Feliu*, Tom. II, p. 70 (cfr. nota 9).
13. Cfr. nota 10 (*in fine*).
14. DICCIONARIO RAFOLS DE ARTISTAS DE CATALUNYA, Vol. II, p. 505.
15. Bisbe de Girona entre 1685-1699. Gravats publicats per MIRAMBELL i BELLOC, E. «*Història de la*

Manuel Tramulles i taller:
«Martiri de Sant Narcís».
1790. Frescs
de la capella
del Sant a l'església
de Sant Feliu.

imprensa a la ciutat de Girona IEG, Girona, 1988. El gravador signa en la part inferior «Fran, Gazán de, Bar.».

16. El 4 de juny de 1680 el rei Carles II dirigeix una carta al Papa Inocenci XI demanant l'extensió de l'oració i Missa de sant Narcís per a tots els regnes d'Espanya seguint la sol·licitud de l'Església de Girona, que se li concedeix.
17. El quadre és un oli que figura amb el núm. d'inventari 493, està en els magatzems del Museu d'Art de Girona. Medeix 115x150 cm.
18. RAMIÓ i PUJADES, J. «Estudio histórico relativo a la capilla y altar de s. Narciso de la Catedral de Gerona» *Anuario del Instituto de Estudios Gerundenses*, IV (1949) p. 284 i ss.
19. ACC, PONTICH, Dr. S. *Repertori Alfabetic*, Tom III, foli 196 i ss.: «En esta capella que se nomenave de st. Andreu, se concedí fer altar dedicat á st. Narcís, al senyor Canonge Dr. Narcís Font á... lo qual ha donat y pintada la capella á... se li conse-

ambdós encàrrecs el 1777. És molt probable que Francisco el recomanés al seu germà Tomàs —que ja coneixeria Rodríguez per les obres de la capella del Pilar quan era de la Seu de Saragossa— i que aquest li encarregués la capella. El moment de l'encàrrec de la capella cal situar-lo entre 1775 i 1782; ens inclinem a creure que seria després de 1780 —a punt de finalitzar les obres a l'hospici de Girona—, el moment en què Lorenzana decideix seguir endavant amb el pla d'enriquiment monumental que s'hauria fixat i construir la capella al Patró.

Si atribuïm la capella a Rodríguez és perquè basem la nostra argumentació en quatre raons. La primera és que sembla evident que un encàrrec tan important es faci a un dels millors arquitectes del moment al qual es podia tenir accés, i Lorenzana en tenia. En segon lloc, la subtil distribució de la planta. La composició en el·lipses encara que no és massa freqüent apareix en algunes architectures de Ventura Rodríguez: en el col·legi de les *Damas Pobres de Santa Victòria* feta entre 1761 i 1771 a Còrdova, amb col·laboració amb B. Breveton (28), la planta són dues circumferències unides. El segon projecte, més complet que el de Còrdova, és l'església de Sant Marc a Madrid feta el 1749, que parteix també de combinacions d'el·lipses. La tercera possible relació està en la tipologia d'escales corbes tan emprada per Rodríguez, concretament a Sant Marc. Finalment, destacar que la tipologia dels capitells de les pilastres que envolten tota la nau el·líptica són iguals a l'es-

mentada obra madrilenya, encara que sabem que els de la capella de Girona s'encarregaren a un orfebre barceloní: Josep Pujol.

3. LA CONSTRUCCIÓ DE LA CAPELLA

No era la primera vegada que s'havia pensat construir una capella dedicada a sant Narcís, ja el 1638, sota el bisbat de Gregorio Parceros s'havia intentat. I a Lorenzana li presentaren dos canonges de Sant Feliu un projecte per a una capella dedicada al patró que desestimà el Bisbe, encarregant-se ell mateix que algú fes el projecte (29). Es troba a l'esquerra del presbiteri de la nau de Sant Feliu. Per poder-la edificar van haver d'enderrocar antigues cases i capelles gòtiques de l'edifici primitiu (30). Parteix d'un arc toral que genera una volta de canó, per la qual es passa al primer espai el·líptic amb pilastres d'ordre compost. Un altre arc separa la primera el·lipse de la segona, a aquesta —per on pugen les escales del presbiteri— s'hi obren dues portes de tall clàssic rematades per frontons. La de la dreta s'obre en direcció a la sagristia i l'esquerra a uns magatzems. En el cambril, i cupulat, s'hi obren unes petites finestres ovalades falses. La capella fa 30 metres de llarg i de 10 a 15 metres d'ample.

Pels llibres de càrrec i data sabem que s'extreia jaspi de les canteres de la font dels lleons i de Sant Miquel (31), les plaques són rosades, negres i blanques, hàbilment combinades en la capella, hi treballaven 10 picapedrers, 2 manobres i 6 brunyidors del jaspi. Les actes capitulars de l'església no diuen res fins al 1783, any en què es retira l'orgue perquè no tapi la nova construcció. Sabem que els canonges donaven pressa als constructors perquè s'alleguerés el ritme, havien d'oficiar en capelles més fredes. Aquí es detura la narració de les actes, quan es reprèn la narració parlen del trasllat del cos del sant a la nova capella l'any 1792. Sí sabem que el 1790 les obres —després de vuit anys— s'havien acabat, ja que l'equip del pintor Tramulles pinta l'absis i la cúpula acabats el 29 de setembre. La inauguració trigà dos anys perquè el capítol no es posava d'acord amb l'ajuntament per veure quines armes havien de ser posades en la nova capella, per això hi hagué moltes

discussions, ja que l'ajuntament volia les seves armes en la capella com hi havia les del Bisbe, però aquest considerarà que la ciutat no tenia cap dret a posar-hi les armes i el capítol de Sant Feliu no ho permetria de cap de les maneres «*de resultas lo Sr. Bisbe en consulta capítol Collegiata, fer traure las suas armas que se havia fet posar a la culassa de la capella de Sant Narcís* (32)», aquest escut d'armes resta al pati del Museu d'Art i és fàcilment identificable per la seva inscripció sota les armes del Bisbe (lám. 5): *I. ACR. (In Aetate Carolus Rex) D. (Doctor) D. (Don) THs. (Tomás) de LORENZANA ET BUTRON EPs. (Episcopus) AN. (Anno) 1782 HOC D.N. (Divo Narciso) SACEL. (Sacellum) PIUS COEPIT, Q (Quae), AN. (Anno) 1792 CONSTANS PERFECIT* (33). Quan el capítol de Sant Feliu va veure que el Bisbe per les disputes amb l'Ajuntament havia fet treure les armes manà fer una placa de marbre explicant tot el que Lorenzana havia fet per la construcció de la capella, com es conserva en l'entrada.

Quan el Bisbe cridà els quatre canonges més vells de Sant Feliu per tractar de la inauguració el 18 d'octubre del 90 no vol parlar de les festes populars per «no entrar en Funcions de carrers ni coses de política» (34). El dos de setembre de 1792 —dos anys després d'acabades les obres— es traslladà el cos del sant i se celebrà el primer ofici litúrgic. En acabar el Bisbe «perengué xacolata en lo arxiu ab los comissaris del Capítol, ahont lo sr. Abat tenia preparat un decent refresch» (35).

De la lectura del llibre del càrrec es desprèn qui pagà la capella. Es crearen diverses comissions, una per cada capítol —el de la Seu i el de Sant Feliu— una dels cavallers i notaris, una altra de donacions d'altres contrades, etc. Emperò el gruix dels diners venien del Bisbe i del rei Carles III. Lorenzana posava regularment 100 lliures i també en posava més quan s'havia de pagar als treballadors i no hi havia de què. El rei pagava anualment unes 500 lliures. Els capellans donaven el que recollien a les parròquies (36). Del total de la construcció el Rei en paga un 10%, la resta es reparteix entre el Bisbe, les juntes, les donacions de l'anomenat tronc del sant, etc. Tota la diòcesi participà de la decisió episcopal que des del primer moment va ser molt acceptada popularment.

4.- DECORACIÓ PICTÒRICA: ELS FRESCOS DE MANEL TRAMULLES (1790)

Evidentment, el motiu principal de la decoració de la capella és el sant titular. Són quatre els espais pintats a l'oli per l'equip de Manel Tramulles, no pel seu germà Francesc com s'havia cregut fins ara. Les parts pintades per Tramulles són quatre, alguna ha desaparegut i les altres es troben molt brutes, en perill de desaparèixer per la humitat i mal il·luminades.

A sota de l'arc d'entrada hi pintà unes virtuts cardinals que van ser substituïdes el 1858 pel seu mal estat (37). El sostre de la nau el·líptica està pintat amb una decoració imitant casetons, desconeixem si és pintura original de Tramulles o de posteriors restauracions. El tercer espai pintat és l'absis que dona pas al cambril del sepulcre del sant; es pintà el martiri de sant Narcís en el moment de la missa. Soldats vestits a la moda romana ataquen el sant amb llargues piques; en la part superior quatre grups d'àngels baixen amb els atributs del martiri. A la dreta apareix una matrona amb l'escut de la ciutat a les mans. És difícil jutjar aquestes pintures pel seu mal estat de conservació, però hem de dir que les pintures són dolentes, de proporcions baixes i adotzenada composició.

Les millors pintures són les de la cúpula del cambril, on s'obre una glòria de sants i apareix la Trinitat aollint sant Narcís, que és presentat per la Verge. Tots els sants són fàcilment

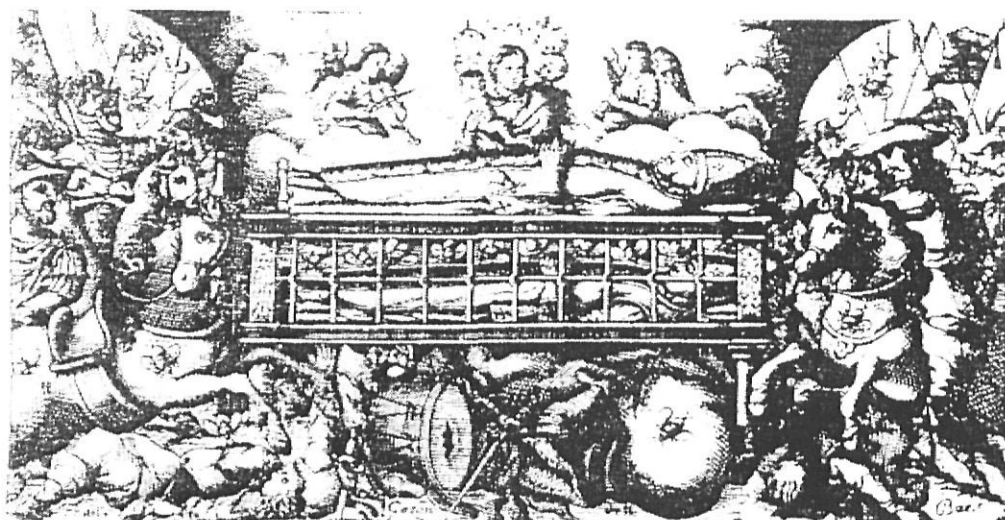
Manuel Tramulles i taller:
«Glòria». 1790.
Frescs del cambril
de la capella.

dí sepultura per ell, y los seus». A més d'aquestes dades queda enregistrat per Pontich que el nou espai d'aquesta capella rep una sèrie de beneficis i augmenta gradualment el número de fundacions i de misses que s'hi celebren. (cfr. Ramió, vid. nota anterior).

20. Titular de l'església de Sant Feliu on es conservava el cos incorrupte de sant Narcís.
21. VILLANUEVA, J. *Viaje literario a las Iglesias de España*. Tom XIV, «Viaje a Gerona», Madrid 1850, pp. 123-126. Era natural de León, havia estat col·legial de sant Ildefons (Alcalà), Doctor a l'església de Tuy i penitencer de la de Salamanca, abans d'anar a Girona era degà de la seu de Saragossa. El seu germà, D. Francisco, era cardenal arquebisbe de Toledo.
22. Probablement amb l'ajuda de Manel Tramulles que el 1790 acabava els frescs de la capella de Sant Narcís. El primer director d'aquesta escola

va ser Joan Carles Panyó que ho havia estat de la d'Olot des de 1784. Tramulles tenia des de feia anys una escola-acadèmia de dibuix a Barcelona. Per a l'activitat artística de Tramulles: TRIADO, J.R. «L'època del barroc» a *Història de l'art català*, Ed. 62, Barcelona, 1984, p. 232; ALCOLEA, S. *La pintura en Barcelona durante el s. XVIII* a *Anales del Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vols. XIV i XV. Barcelona, 1959-60.

23. DE LA CANAL, J. *España Sagrada* Tom XLV, Madrid 1832.
24. ADG, *actes capitulars de St. Feliu*. Cit. pp. 72-75.
25. SOTOMAYOR, M. *Datos históricos sobre los sarcófagos romano-cristianos de España*, Universidad de Granada, 1973, p. 38.
26. ACC, *resoluciones Capitulares 1791-93*, pp. 197 i ss.
27. ADG, *actes capitulars de St. Feliu*. Cit. p. 184. A més treballava en encàrrecs de la Seu. Cfr. ACC. *Resoluciones Capitulares (1788-1791)*, p. 374.
28. *Ibid.* pp. 344-345.
29. ACG, *resoluciones capitulares de la Catedral*. Junio 1791-mayo 1793, pp. 197-198: «*varias veces se había ya pensado en hacer nueva capilla al santo o poner en mejor forma la que tenía que era la que se llama de Santa Afra. Así a los 24 de septiembre 1638 los Pabordes de S. Narciso de la colegiata expusieron al M.I. cabildo de la Catedral el proyecto de hacer una nueva capilla al sto., pidiendo a su S.S. super hoc consilium et auxilium (sobre això consell i auxili) y aunque por parte del cabildo (...) fueron elegidos cuatro comisionados para tratar este negocio con ellos y el Sr. Obispo, como puede verse dicho año fol. 70 se quedó esta empresa con sólo el proyecto. Mas siendo Paborde de s. Narciso con el noble Sr. D. Pio Ramón Andreu, el ilustre D. Martín Climent en el día cabiscol de nuestra Santa Iglesia, y enton-*

Francesc Gazán: «Sant Narcís i les mosques». Grav. 1691.

identificables pels seus atributs; entre reis de l'antic Testament i profetes hi ha sants de totes les èpoques. Aquests olis estan degradant-se, són millors que els de l'absis, però també van ser retocats pels mateixos que repintaren la volta de l'entrada. Blanch es lamenta que es variessin aspectes importants en la glòria i escriu un article criticant la restauració (38).

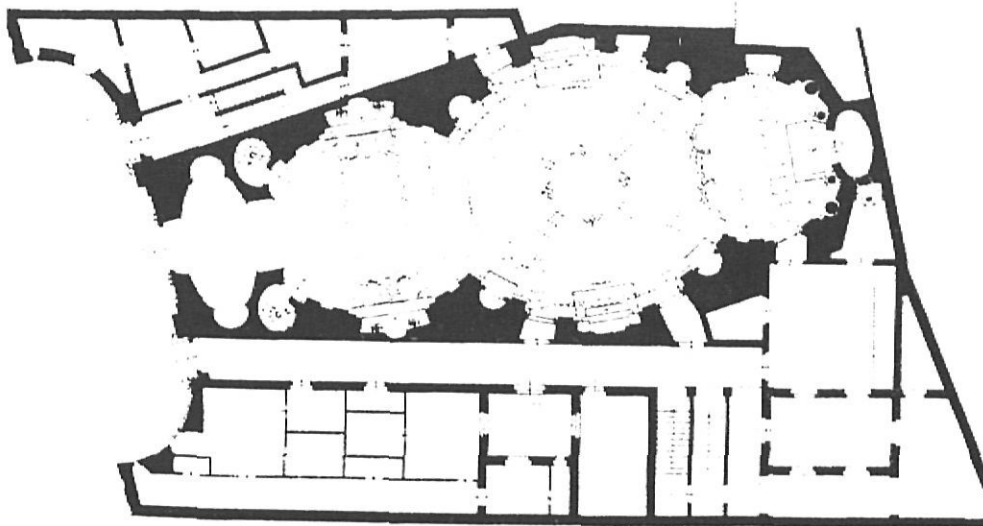
La major part de la feina es deuria als seus ajudants, ja que Tramulles comptava amb 72 anys el 1790, i no estaria en condicions de pintar tan d'espai. De fet, moriria un any després, el 1791. L'esquema de la cúpula dissenyat per Tramulles recorda una altra composició: la cúpula de l'església de Ntra. Sra. del Bon Succés, una glòria millor realitzada que la de Girona pel mateix pintor anys abans. Quasi tota la informació que disposem es troba en la del pergamí que porta la figura vestida de vermell —sant Jeroni o el mateix Tramulles— en el qual es pot llegir: «*Pintó esta cúpula el Señor Don Manuel Tramulles de Barcelona por disposición del señor Illmo. siempre dig. de memoria Don Tomás de Lorenzana i de Butrón, obispo de la presente ciudad. Tuvieron el honor de ayudar al dicho célebre profesor D. Pedro Bofill i D. Juan Carlos Panyó. Finida a 29 de setiembre de 1790. Quando pintó esta cúpula tenía el dicho profesor 72 años de edad*». Darrera d'aquesta figura n'hi ha altres dues vestides al gust de l'època amb útils de manobres i enguixadors que poden ser Bofill i Panyó, els seus ajudants. No sabem per què Lo-

renzana escull Tramulles però podem suposar que ho fa pensant en un dels artistes de més nom a Catalunya a finals del XVIII. Emmarcar aquestes pintures dins l'obra de Manel Tramulles és difícil perquè creiem que per raó de la seva edat només se li pot atribuir el programa i el disseny però no la realització. Tramulles destaca com a escenògraf i per ser —com el seu germà— un dels millors seguidors de Viladomat (39). Els darrers anys de la vida de Tramulles són de poca activitat artística, més dedicat a la seva escola de dibuix. Així, és a Girona on Tramulles, l'escenògraf, pot realitzar la seva darrera *misse en scène* gràcies a la disposició del bisbe Lorenzana.

SATISFACION
A LAS DIFICULTADES QUE SE Oponen A LA
EXTENSION DEL RITO, Y REZO
concedida a SAN NARCISO Obispo y Martyr.
DEDICALA A LA MUY ILUSTRE
y siempre fidelissima Ciudad de GERONA.
EL MENOR DE SUS HIJOS
EL R. P. Fr. JOSEPH DE GERONA
Predicador Capuchino.

Cua Lorenzana en Gerona, por GERÓNIMO PALOL.
Año 1691.

Ventura Rodríguez: planta de Sant Marc (Madrid). 1749.

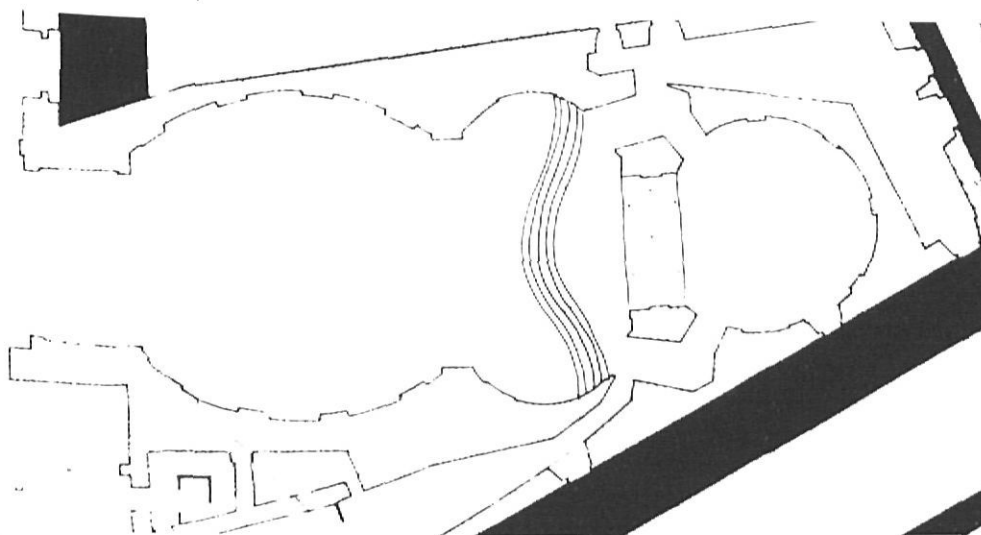
Conclusions

La capella de Sant Narcís i la seva decoració és la millor construcció de Girona en el s. XVIII. Les traces es deuen a Ventura Rodríguez. Els projectes dels hospicis de Girona i d'Olot són també part del mecenatge de Tomás de Lorenzana i, malgrat que s'han volgut atribuir a l'arquitecte Ventura Rodríguez, cal dir que la intervenció es limità a revisar i corregir els projectes per encàrrec del Consell de Castella. Triadó també creu que hi ha quelcom a veure amb Rodríguez en la capella de Sant Narcís pel seu llenguatge academicista (40). No s'ha dedicat cap estudi monogràfic a aquesta construcció, però creiem poder resumir el presentat aquí dient que la construcció d'aquesta capella no és res més que la culminació del procés d'exaltació al

sant que començà la segona meitat del XVII amb el miracle de les mosques, l'arribada de la gran pintura donada pel bisbe Fageda el 1675 i el retaule de la capella de la Catedral el 1731.

Durant els segles XVII i XVIII és palesa la necessitat vital que cada ciutat gaudís d'un espai on es venerés el sant local. El mateix passà a Tortosa quan el bisbe Fageda decidí endegar la capella per a la Verge de la Cinta a la Catedral. Perquè —especialment això— és el que donava prestigi durant el barroc; recordem que Zamora els dies que passa per Girona es fixa especialment en la construcció d'aquesta capella «que costea en parte, y promueve en el todo, el Sr. Obispo» (41).

Lluís Prats

Joan M. de Ribot: Planta de la capella de Sant Narcís. 1988.

ces canònigo de la Colegiata, presentaron el Ilustrísimo Sr. D. Tomás de Lorenzana Obispo de Gerona un plano de la misma capilla pero con mas decente forma. Pero entendiendo su Ilustrísima que para su ejecución era preciso mover sus sagradas reliquias les respondió sería resueltamente que no pensasen en ello que mientras él sería Obispo no lo permitiría, añadiendo aun que si era menester se valdría de las censuras con lo que quedó también sin efecto este nuevo proyecto. Así respondió dicho Sr. Obispo, porque aun no había llegado su tiempo, pero luego que llego éste él mismo fue quien propuso el proyecto, el mismo le esforzó y el mismo fue quien lo ejecutó y tuvo la gloria de llevarlo a la conclusión con grande contento de la ciudad y de toda la comarca».

30. PLA CARGOL, J. *Gerona arqueològica y monumental*, Gerona, 1946, p. 101.
31. BIBLIOTECA SEMINARI DE GIRONA, *Llibre de data de la capella de st. Narcís*, p. 3.
32. ADG, *Llibre de secretariat*, Sant Feliu de Girona, 1772-1806, p. 194.
33. El Doctor Tomàs de Lorenzana i Butron, bisbe, començà l'any 1782 aquesta capella, devotament, que s'acabà amb esforç l'any 1792.
34. ADG, *actes capitulars de St. Feliu*, cit. p. 165.
35. *Ibid.* p. 196.
36. *Llibre de càrrec*. Bibli. del Seminari de Girona, p. 8.
37. BLANCH, N. *Gerona histórico monumental* Gerona, 2ª edició, 1862, p. 206. Per les pintures que substitueixen les de Tralles veure: PLA CARGOL, J. cit. p. 102.
38. *Ibid.*
39. TRIADO, J.R. cit. p.206; ALCOLEA, S. cit. pp.182 i ss.
40. *Ibid.* p. 241.
41. Francisco de Zamora, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Curial, Documents de Cultura, Barcelona, 1973, pp. 306 i 309.